

Kristina Fjelkestam
Det sublimas politik. Eman-
cipatorisk estetik i 1800-
talets konstnärsromaner
 Makadam 2010

1

Det sublima, den svindlande storslagna känsla som individer kan drabbas av inför ett konstverk, ett vilt landskap eller en skräckinjagande scen är svår att beskriva i ord. Under 1700- och 1800-talet var emellertid det sublima en central kategori i tidens estetiska och filosofiska debatt. Ett samtal pågick ständigt om dess natur och dess effekter. Detta samtal är huvudfokus i Kristina Fjelkestams *Det sublimas politik*. Studien undersöker hur 1800-talets konstnärsromaner av och om kvinnor använder och förändrar sin tids gängse förstållningar om det sublima i politisk, emancipatorisk riktning.

Fjelkestam anlägger ett historiskt och kulturteoretiskt perspektiv på det sublimas estetik. Litterär genre, och i det här fallet specifikt konstnärsromanen, ses inte som ett fast klassificeringsredskap utan som en föränderlig kategori som kontinuerligt söker bidra med svar på sin tids estetiska och politiska frågeställningar. Tre nedslag görs under 1800-talet; det första i århundradets början med Madame de Staëls *Corinne ou l'Italie* (1807), det andra i 1800-talets mitt med den tyska författaren Fanny Lewalds *Jenny* (1843) och slutligen fokuseras århundradets avslutande del och Louisa May Alcotts författarskap. I det senare analyseras framförallt Alcotts *Unga kvinnor* (1868-1886), men även andra verk.

Det sublima har traditionellt ansetts vara förbehållet manliga individer. Företädare för denna syn på det sublima är exempelvis Edmund Burke och Immanuel Kant. För att kunna greppa det sublima krävs, enligt Kant, ett förnuft och en abstraktionsförmåga som kan höja sig över de rent sinnliga sammanhangens (kvinnlige) kroppslighet. Enligt Burke och Kant hade endast män tillgång till ett sådant aktivt och självständigt förnuft.

Som Fjelkestam visar stod dock inte sammankopplingen mellan det sublima och det manliga oemotsagd i 1700- och 1800-talets kultur. Problematisering och omskrivning pågick. Mary Wollstonecraft polemiserade mot sina manliga kollegor Kant och Rousseau i sin romankonst men också i samhällsdebatterande skrift genom att hävda att kvinnors bristande förnuft och därigenom oförmåga att greppa det sublima kan förklaras utifrån att de utestängs från samhällets utbildnings- och bildningssammanhang. Kvinnor som varit en del av dessa sammanhang utvecklar ett förstånd som gör att de kan uppleva det sublima. Ytterligare ett exempel är Ann Radcliffes gotiska romaner. I dessa återfinns inte sällan kvinnliga romanhjältinnor i subjektsposition inför sublima bergslandskap eller mörka slottsmurar. Radcliffes hjältinnor är kapabla till sublima upplevelser; de har förmåga att abstrahera och därigenom möjlighet att greppa det sublima. I gestaltningen av kvinnor som bokstavligt hålls inlåsta bearbetar Radcliffe parallellt kvinnans instängda och ofria samhällsposition. Denna skillnad mellan vad kvinnor är kapabla till – förnuft, abstraktionsförmåga, sublimate upplevelser –

och hur d
instängda
kontrast

I de k
kestam u
kvinnlige
sublima u
sublim k
na Corin
betydelse
för utvec
måga, vi
mer med
borgerlig
ras. Fjell
sublima
de Staëls
att vara
levelse, s
filosofen
Madame
rörelse n
är nyans
styrkorn
hur den
framlägg
avseende
ena sida
vis hur
nellt ko
resonera
av Mad
Corinne
den av
des och
Fjelkest
varför C
betydel
analyse

och hur de behandlas – som omyndiga och instängda – framträder som en skärande kontrast i Radcliffes romankonst.

I de konstnärsromaner som Fjelkestam undersöker återfinns inte bara kvinnliga hjältinnor som upplever det sublimes utan också de som själva skapar sublim konst. Madame de Staëls hjältinna Corinne teoretiserar dessutom kring betydelsen av sublimes konstupplevelser för utveckling av etisk och moralisk förståelse, vilket i förlängningen skapar ett mer medmänskligt samhälle där medborgerliga fri- och rättigheter respekteras. Fjelkestam visar övertygande hur det sublimes utgör en grundsten i Madame de Staëls politiska idébygge. Istället för att vara en enskild och inätvänd upplevelse, som hos många av de manliga filosoferna, blir alltså det sublimes hos Madame de Staël ”en utåtriktad social rörelse med politisk potential”. Analysen är nyanserad och resonerande. En av styrkorna med Fjelkestams studie är just hur den inte väjer för, utan nyanserat framlägger, den komplexitet som finns avseende könskodning av det sublimes. Å ena sidan beskriver Fjelkestam exempelvis hur det konstnärliga geniet traditionellt kodats som en man. Å andra sidan resonerar studien kring hur spridningen av Madame de Staëls konstnärsroman *Corinne* var så omfattande att själva bilden av det konstnärliga geniet förändrades och försågs med kvinnliga förtecken. Fjelkestam har också en egen teori om varför Corinne måste dö i relation till betydelsen av dygd som underbyggs väl i analysen.

Även analysen av Fanny Lewalds roman *Jenny* är spännande och visar hur sublim estetik i form av gestaltande scener kan utmana den etablerade historieskrivningen och tillika samtidens behandling av det judiska folket. I *Jenny* väcker sublimes sånguppträdanden åskådarnas empati vilket i sin tur skapar medvetenhet om samhällsliga orättvisor och förtryck. I detta finns en politisk potential som i förlängningen kan leda till samhälllig förändring.

Bearbetningen av Louise May Alcotts *Unga kvinnor* är dock mer problematisk. Här är det mer tveksamt huruvida Fjelkestam verkligen visar ”hur det sublimes ställs i samhällets tjänst” (s.9), med andra ord hur Alcott ”populariserar det sublimes genom att politisera det sentimentala”. Jag tvivlar inte på att det sublimes går att popularisera samt att även detta kan ha en politisk/emancipatorisk potential, vilket Fjelkestam också tydliggör i undersökningen av Alcotts andra verk: sensationsromanerna *Behind a Mask* (1866) och *Work* (1873). Något liknande sker dock inte i *Unga kvinnor* där det överhuvudtaget är svårt att få ett grepp om analysens huvudfokus. Är det en analys av hur romanen tematiserar sentimental estetik, genom skildringen av hur den blivande kvinnliga författaren Jos når fram till sin sentimentalt idealrealistiska stil, eller en bearbetning av karaktärernas öden och äventyr? Att den sentimentalt idealrealistiska romanestetik som den kvinnliga hjältinnan utvecklar kan väcka publikens känslor – skratt och tårar – på ungefär samma vis som sublim konst kan ge upphov till känslor är inte liktydigt med att politiska/emancipatoriska

effekter verkligen skapas eller att estetiken är sublim. Framförallt är det svårt att förstå den koppling Fjelkestam menar finns mellan sentimental romanestetik och det sublimala; inte minst eftersom politiska effekter kopplade till sublimala scener, sublimala ögonblick och sublim estetik i princip lyser med sin frånvaro både i romanen och i analysen.

Betydelsen av det politiskt sublimala framträder dock något tydligare i analysen av Alcotts sentimentala sensationsromaner *Behind the Mask* och *Work*. Här visar Fjelkestam på ett samband mellan sublim estetik och emancipatorisk politik, bland annat vissa sublimalt laddade tableauer/ögonblick som i förlängningen kan få politiska implikationer. För de Staël är emellertid det sublimala en huvudsak och en grundsten i det politiska idébygget. I Alcotts romanvärld har det sublimala reducerats till enstaka ögonblick eller scener inom ramen för 1800-talets sensationsroman.

Karakteristiskt för det sublimalas estetik i just de kvinnliga konstnärsromanerna är, menar Fjelkestam, hur det sublimalas estetik får politiska implikationer. I manliga författares verk tar det sublimala mer uttryck av individuella, privata upplevelser av storslagenhet. Frågan är dock om denna distinktion mellan de politiska kvinnorna och de, när det kommer till det sublimala, mer samhällsfrånvända och introverta männen verkligen är möjlig att göra? En av utgångspunkterna för Fjelkestams studie är att det sublimala traditionellt ansetts vara en erfarenhet förbehållen män. Denna inneboende maktobalans och det faktum att kvinnor utesluts från det sublimala är,

menar jag, i sig politiskt. Dessutom utgör det sublimala som just subjektsposition inte sällan i sig en politisk, emancipatorisk position för den nya borgerliga (manliga) individen. Hos många manliga 1700- och 1800-talsförfattare tar nämligen den sublimala upplevelsen sin utgångspunkt i ett skräckinjagande och/eller på annat sätt uppseendeväckande (kvinnligt) objekt. I detta, att objektifiera (en kvinna) eller att höja sig över (ett landskap, en folkhop) finns en inbyggd maktordning men också en politisk potential. I förmågan att abstrahera och greppa det sublimala ligger nämligen också, enligt Burke och Kant, förmåga till etisk och moralisk handling, egenskaper som är nödvändiga för att accepteras som en medborgare med fri- och rättigheter i nationalstaten. Genom den sublimala erfarenheten höll den nya borgerliga och tillika manliga individen på så vis en möjlighet att höja sig över andra män och kvinnor som ett potentiellt politiskt subjekt och tillika som medborgare i nationalstaten.

Att det sublimala som erfarenhet också kunde utgöra politisk sprängkraft för den uppåtstigande borgerliga individen (mannen) i 1800-talets kultur förtar emellertid inte effekten av Fjelkestams analys av det sublimala som politisk kategori i de kvinnliga författarnas verk. Tvärt om förklarar det varför det sublimala var en så viktig kategori att både erövra och omforma för 1800-talets kvinnliga författare. Gemensamt för konstnärsromaner av kvinnor är dessutom, visar Fjelkestam, att den politiska/emancipatoriska insikt som uppstår av det sublimala kan omfatta fler än enbart en individuell betraktare. På så vis blir det sublimala ett

mer kö
fenom

Eft
följand
tar Fje
en myc
sida).
mang
skapen
jag, va
sig ock
tande
utanfö
ceras p

Inl
stam:
politis
Detta
så väck
öppna
I studi
empel
politis
plats
beror
vi att
det su
katego
upplev
vi däri
ut för

Maria
Fil dr.
unive

mer kollektivt, ja närmast demokratiskt fenomen i de kvinnliga författarnas verk.

Efter flera inledande kapitel med därpå följande gedigna analyser av olika verk slutar Fjelkestams studie ganska abrupt med en mycket kortfattad sammanfattning (en sida). Ett längre och mer utförligt resonemang där de tre perioderna eller författarskapen jämförs och diskuteras hade, menar jag, varit att önska. Som läsare frågar man sig också varför denna studie, som uteslutande berör internationella författarskap utanför Sveriges gränser, egentligen publiceras på svenska.

Inledningsvis i sin studie skriver Fjelkestam: "Det viktiga studiet av det sublimes politiska aspekter har dock bara inlets". Detta är ett viktigt påpekande. Inte minst så väcker Fjelkestams studie nyfikenhet och öppnar dörrar till framtida undersökningar. I studiens avslutande diskussion hävdas exempelvis att det sublimes som estetisk och politisk kategori inte finner någon tydlig plats i 1900-talet. Stämmer detta? Vad beror det i så fall på? Men också, riskerar vi att gå miste om någonting då talet om det sublimes som just estetisk och politisk kategori upphört? Finns erfarenheter och upplevelser, eller för den delen estetik, som vi därigenom inte förmår beskriva eller fullt ut förstå?

Maria Löfgren

Fil dr. i litteraturvetenskap, Umeå universitet

2

Kajsa Widegren

Ett annat flickrum. Kön, ålder och sexualitet i Maria Lindbergs, Anna Maria Ekstrands och Helene Billgrens flickbilder

Mara, 2010

Denna recension måste inledas med en bekännelse. Jag, som skriver på en avhandling om skeva flickskap i svenskspråkig prosa, har länge närt en fantasi om att något liknande Kajsa Widegrens *Ett annat flickrum. Kön, ålder och sexualitet i Maria Lindbergs, Anna Maria Ekstrands och Helene Billgrens flickbilder* skulle finnas. Jag är Widegrens mycket entusiastiska läsarinna och medvetenskapare i flickrummens teori. Den konst Widegren forskar om är rumsgranne i dockskåpet med den skönlitteratur som tas upp i min avhandling, bland andra Monika Fagerholm, Inger Edelfeldt och Mare Kandre. Jag tänker mig att detta också är ett dockhus som de senaste årtiondena fått allt fler invånare. Kalla dem riot grrls, femmes, gurlesker, pussochkrampfåglar, burlesker, grotesker, pojktanter eller flickforskare. Femininiterna, frågorna och flicknyanserna blir fler och fler.

I detta års första nummer av *TGV* fortsätter Ulrika Dahl att skapa vetande och teori om femininitet. Hon frågar hur det kan komma sig att det inte finns någon "vetenskaplig kropp som vi kallar femininitetsstudier" och påpekar att mycket av femininitetsteoretiseringen pågår utanför akademien och därför ofta fått nöja sig med att tjäna som illustration eller empiri.

Men kunskapen om femininitet har börjat svälla och lamporna i dockskåpet tänds. Att många av tankarna om femininitet inte äger rum inom det som brukar kallas vetenskap utan snarare i aktivism, skönlitteratur, musik och konst erbjuder också en möjlighet att inreda de akademiska rummen annorlunda, kanske låta en ton av rosa läppstift blandas med trycksvärtan eller en *My little pony* agera bokstöd i arbetsrummet. Widegren tänker och skriver fram flickskap på ett sätt som inte uppriktat gränser mellan konstvetenskap och konst. Hon låter materialet tala och säga sitt om det flickrum som skrivs fram samtidigt som flickteorierna blir medskapare i konstverken. I avsnittet "En vanlig dag på jobbet" låter hon dessutom sin egen kropp, som forskande och seende närvaro, på ett privat företag som innehar en av de tavlor hon skriver om, komma till uttryck och bli grund för ett resonemang om egna och andras känslor i materialinsamlandet men även om representationsbegreppet.

Om Widegrens avhandling på ett övergripande plan är del av den vetenskapliga kroppen femininitetsstudier så utgör den mer specifikt en form av flickforskning. Det är flickan och hennes rum i konsten som belyses. Flickrummet, älskat och hatat. Där vårdas hemligheter och egna världar ömt medan fångvaktaren Barbie trippar runt på höga klackar och lär ut ohälsosamma skönhetsideal. Fristad och belägring. Flickrummets dubbelhet är utgångspunkten för Widegrens avhandling. Flickrummet används som en metafor som fyllts med Woolfs egna rum, den normativa kopplingen mellan femininitet och hem men bär

också spår av Sedgwicks garderob. Genom sin flerbottnade rumsmetafor närmar sig Widegren tre samtida svenska konstnärskap som alla på olika sätt förhåller sig till flickskap. Hon tar också upp receptionen och problematiserar benämningen "flickkonstnär" som för Widegren säger något om konstnärernas tematik snarare än om deras ålder eller identitet.

Flickrummet i konsten blir för Widegren en plats för experimentande med genusförväntningar och omförhandlande av betydelser. Det är inte det lättaste att utföra flickskap eller att inreda flickrum, bakom den rosa hjärtkudden i soffan kan det mycket väl ligga en smutsig trosa eller ett gulligt djur med vassa tänder. Flickan och hennes teoretiska och politiska accessoarier är under förhandling i den konst som Widegren skriver om. Widegren menar att bland annat Helene Billgrens flickbilder ofta förstås som rapporter från det dolda flickrummet och att de tidsmässiga referenserna till femtioalet har tolkats heteronormativt. Istället vill hon lyfta fram en skev och sammansatt blick som ifrågasätter hela idén om en perfekt yta och okomplicerade flickskap.

Flickrummets koppling till överflöd, kommersialism och fluffiga fantasivärldar – kort sagt allt som räknas som dålig smak och lågstatus – gör att det inte särskilt antas vara en medveten estetik eller ett feministiskt förhållningssätt. Inom den postmoderna konsten och teorin finns dock många populärkulturella och kitschiga delar och Widegren menar att flickrumsetetiken kan ses som en del av postmodernismen. Å andra sidan påpekar hon också att det

ändå finns andra överflödsetetiker som har högre status och betraktas som medvetna, till exempel camp där "det flickkulturella mycket väl skulle kunna ingå men inte gör det." Flickor, i egenskapen av att vara barn, ställs utanför möjligheten att vara både ironiska och kritiska mot föreställningar om smak, autencitet och den allvarliga, vuxna kulturens dominans." Anna Maria Ekstrands överdådiga konst med ett gytter av leksaker och fluff sätter dock flickfemininiteten i samband med camp och queer, menar Widegren. Blodig hämnd med dockor i alla roller leker skeppsbrott med sexualitet, makt och smak och klöser med rosa lösnaglar på föreställningen om flickors oskuldsfullhet.

Ungefär samtidigt som Widegrens avhandling kom utgavs en amerikansk poesi-antologi som sysslar just med flickestetik på gränsen mellan feminism, gullighet och äckel: *Gurlesque: the new grrly, grotesque, burlesque poetics* (2010). Denna överdriftens estetik utövar olydnad mot femininitetens fiktion. Gurlesque, menar redaktörerna Arielle Greenberg och Laura Glenum, är inte en rörelse och inte en grupp utan snarare en stund och tanke på många olika platser, för många olika sorters flickor. Så även om själva benämningen gurlesque är en ny stjärna på sänghimlen så skulle åtminstone jag säga att den lyst länge, för mig, för andra, för Widegren. Jag tror att Widegrens avhandling hade mått bra av gurlesken samtidigt som det troligen varit tidsmässigt omöjligt då böckerna kom samma år. Kanske i framtiden? För mig som sysslar med litteratur är en av de stora förtjänsterna med gurlesken att den framför

allt är tänkt utifrån poesi och språkliga framställningar. Teorier om femininitet är ofta fokuserade på visuella uttryck och måste därför på ett eller annat sätt stuvats om lite när de ska ska arbeta tillsammans med textuella flickor. Jag skulle gärna se motsvarande omstuvning där tankar om flickor gjorda av språk skulle sättas samman med flickbilder.

Widegren har på ett kreativt och noggrant sätt nosat reda på mycket av det som står att finna för hen som vill tänka i termer av flickor. Som den svältfödda flicknörd jag är önskar jag dock ibland att hon gått lite djupare in i sina teoretiska resonemang, att de varit mer ingående och sammanbundna med varandra. Och att teorin kanske fått än lite mer utrymme i samspel med konsten och att deras oskiljaktighet hade betonats, att konstverken fått vara än mer flickteori och vetenskapande om femininitet konst. Mycket återstår att plocka upp och belysa i flickrummens överflöd och Widegrens avhandling är ett viktigt bidrag till kunskapen om femininitet och till flickforskningen. Hon, tillsammans med många av oss andra, är på god väg att inreda ett annat flickrum inom genusvetenskapen.

Maria Margareta Österholm

Doktorand i litteraturvetenskap med genusinriktning, Uppsala universitet

Christina Carlsson Wetterberg

...bara ett öfverskott af lif... – En biografi om Frida Stéenhoff

Atlantis 2010

3

Frida Stéenhoff (1865-1945) var en synnerligen produktiv författarinna, debattör och polemiker. Avskydd av de konservativa men heller inte omfamnad av arbetarrörelsen, förblev hon livet igenom politiskt obunden. Inspirerad av den franska och tyska kvinnorörelsen introducerar hon 1903 begreppet feminism i svensk samhällsdebatt. Idag vet få vem hon är.

Christina Carlsson Wetterbergs *...bara ett öfverskott af lif... – En biografi om Frida Stéenhoff* är därför ett efterlängtat pionjärverk. Det är den första – totalt andra – boken på sjuttiofem år som exklusivt behandlar Stéenhoff. Den tidigare, *Frida Stéenhoff. Människan, kämpen, verket* av Beatrice Zade, har karaktären av vänbok och utkom som en hyllningsbok i samband med Stéenhoffs sjuttioårsdag. Carlsson Wetterberg däremot, har skrivit en ambitiös och engagerande biografi som dels försöker besvara frågan om hur Stéenhoff skapades som intellektuell och författare. Dels undersöker var hon hämtade inspiration, vad hon skrev och receptionen av detsamma. Ambitionen är att komma nära både personen och livsverket med föresatsen att säga något om hur de hänger samman.

Carlsson Wetterberg har varit verksam som professor i genusvetenskap och är nu

professor i historia vid Örebro universitet. Det lämnar avtryck i biografen som i huvudsak tar ett (genus)historiskt perspektiv och går kronologiskt tillväga. Hon har valt att följa personen, författaren och debattören Stéenhoff väldigt nära. Inga genre- eller tematiska avgränsningar görs. I stället är det Stéenhoffs liv och gärningar i relation till hennes samtid som står i centrum.

Frida Stéenhoff var en mångfasetterad skribent. Under perioden 1896-1944 publicerades en mängd skrifter av hennes hand: sex romaner och noveller, nio skådespel, ett tjugotal essäer och debattskrifter samt uppemot tvåhundra artiklar. Hon skrev egentligen mer än så, men hade inte alltid lätt att hitta förlag som vågade ge ut hennes alster. Debutpjäsen *Lejonets unge* hade gjort succé men även orsakat debattstorm med sitt propagerande för fri kärlek och preventivmedel. Kärleken, d.v.s. de konsekvenser som kom av densamma, förblev livet igenom Stéenhoffs primära tema. I sina föredrag och debattskrifter argumenterade hon utifrån historiska djupdykningar och statistik för en ny moral: feminismens moral. På hennes agenda stod jämlikhet mellan könen, yttrandefrihet för alla, lika lön, barns ökade rättigheter, en avreglering av prostitutionen och ett främjande av fredsrörelsen.

Stéenhoff var under en längre tid bosatt i Sundsvall men det hindrade henne inte från att ständigt hålla sig á jour med samtida svensk och europeisk litteratur, vetenskap och samhällsdebatt. Hon var beläst och brevväxlade med framträdande kulturpersonligheter som Georg Brandes, Algot Ruhe, Katti Anker Möller och framförallt

Ellen
utbyte
recens
andras
ut. Ko
väsent
gör de

Ke
nohist
biolog
Calud
Littera
(2002
rar. St
att de
för rac
konse
högsta
respek
inte in
förbu
varan

St
terber
tiska
och i
sion l
Henn
fråga
svärd
mot J
frans
Stöck
der, C
samk
med
hade
in i e
tion.

Ellen Key. Stéenhoff och Key hade stort utbyte av varandra. De kommenterade, recenserade, kritiserade och berömde varandras texter. De förblev också vänner livet ut. Kopplingen till Ellen Key är troligen väsentligare än vad Carlsson Wetterberg gör den.

Key har länge förpassats till den kvinnohistoriska marginalen och förkastats som biologist och särartsfeminist. En bild som Caludia Lindén i sin avhandling *Om kärlek. Litteratur, sexualitet och politik hos Ellen Key* (2002) både motbevisar och problematiserar. Stéenhoff och Key har det gemensamt att de i sin samtid ofta avfärdades som alltför radikala av både kvinnorörelsen och den konservativa falangen. De befann sig i allra högsta grad mitt i debatten, men med sina respektive progressiva åsikter passade de inte in i något politiskt parti eller kvinnoförbund. Meningsfränder fann de i stället i varandra och utanför Sveriges gränser.

Stéenhoff var, precis som Carlsson Wetterberg påpekar, före sin tid. I sin analytiska metod liknar hon en förtida Foucault och i sin strävan efter en ny moraldiskussion ligger Nietzsche henne mycket nära. Hennes roll som fristående röst i kvinnofrågan gör henne dock svårplacerad och svårdefinierad. Men om vi vänder oss ut mot Europa finner vi kvinnor inom den franska och tyska kvinnorörelsen (Helene Stöcker, Grete Meisel-Hess, Rosa Mayreder, Caroline Remy) vars röster står i större samklang med hennes egen. Tillsammans med dessa europeiska samhällsdebattörer hade Stéenhoff säkerligen kunnat placeras in i en bredare feministiskfilosofisk tradition. Frågan om Stéenhoffs inflytande på

Sveriges kulturpolitiska omvandling, som Carlsson Wetterberg reser i slutet av biografin, lämnas också hängande i luften.

Naturligtvis finns det även problematiska punkter i delar av Stéenhoffs reformistiska program. Hennes propagerande för barnbegränsning mynnade ut i tankar om rasförädling, visserligen på frivillig basis men hur det rent praktiskt skulle gå till och regleras framgår inte i hennes texter. Poängteras bör dock att hennes syfte var att minska ärftliga sjukdomar, barnfattigdomen och jämna ut klassamhället. Jag kan delvis förstå Carlsson Wetterbergs avvägning att inte gå närmare in på den här punkten. Humanitära, inte nationalistiska, avsikter låg bakom hennes idéer även om de för oss idag likväl ter sig ytterst grumliga. Just därför hade det ändå varit önskvärt att fördjupa sig något mer ämnet. Jag saknar också en mer djupgående skildring av de nationalistiska och rasbiologiska strömningarna i Sverige vid den här tiden och hur Stéenhoff förhöll sig till desamma eftersom biografin i övrigt på ett tydligt vis sätter samtiden i samband med hennes livsverk.

Det finns som synes många röda trådar kvar att följa i ämnet Stéenhoff men att läsningen lämnar mer att önska har mer med avsaknaden av tidigare forskning att göra och mindre med att Carlsson Wetterbergs biografi inte är heltäckande. Biografin är ett viktigt steg på vägen i forskningen och Carlsson Wetterberg ger en minst sagt fyllig bild av hur Stéenhoff gick i dialog med sin samtid. Stor vikt läggs även vid receptionen av hennes verk och de debattstormar hon rev upp. Hon drevs av en upplysningsoptimism

och ett folkbildningsideal. Ambitionen var att förena idealsim med materialism; idéerna skulle upp till debatt i syfte att förändra människors sociala förhållanden. Vägen dit var feminismen som enligt henne inte längre var en strid mellan kön utan mellan själar. Carlsson Wetterberg lyfter föredömligt fram hennes förmåga att peka ut en tredje väg. I ett Sverige som präglades av falanger av särarts och likhetstankar tog Stéenhoff inte ställning för någon av dem. Hon gick inte in i den rådande dikotomin för att argumentera för den ena eller andra sidan, utan skapade ett alternativ till dikotomin som sådan. "Manligt" och "kvinnligt" intresserade henne inte, målet var i stället att bereda plats för diversitet – ett samhälle där alla hade rätt att utveckla *hela* sin personlighet.

Maria Mårzell

Fil. mag. i estetik och litteraturvetenskap, samt kulturskribent

Replik angående Linn Sandbergs recension av *Varat och varan* i TGV 1 2011

Jag tackar Linn Sandberg för en intressant recension av min bok *Varat och varan*. (TGV nr 1/2011) Dock måste jag påpeka ett allvarligt fel som genomsyrar recensionen: att jag skulle vara radikalfeminist. Sandberg skriver om min "syn på radikalfeminismen som Sanning med stort S", att radikalfeminismen "är den pulserande feministiska ådran" i boken och att jag redan tidigare positionerat mig som radikalfeminist.

Här har Sandberg helt fel.

Jag är inte och har aldrig varit radikalfeminist. Min bakgrund finns i den anarkafeministiska rörelsen och idag betraktar jag mig som feminist rätt och slätt. I boken hämtar jag inspiration från olika ideologiska strömningar. Radikalfeministiska teoretiker som Sheila Jeffreys och Andrea Dworkin är bland dem, eftersom det är hos dem mycket av den sentida kritiken mot prostitution återfinns. Och feminismen skulle vara betydligt fattigare och ytligare utan radikalfeministiska tänkare som Mary Daly. Men en större del av boken handlar om att uppvärdera den svenska prostitutionsforskningen – Hanna Olsson, Sven-Axel Månsson m.fl. – som har sin grund i ett socialt engagemang och är betydligt mer verklighetsförankrad än det anglosaxiska prostitutionsmotståndet. Min tes är just att när man slentrianmässigt importerar den amerikanska motsättningen radikalfeminism kontra queer, missar man att den svenska kvinnokampen varit något helt annat. Den har snarare varit en socialistisk

femini
synen
beroer
nors u
kvinno
långt i
Pro
kvinna
begrep
terneta
mansh
minis
inte v
Om d
bart at
la oss
radika
som d
gör in
min p
Sandb
radik
heter.
av sty
dikal
hetsb
inte o
och e
radik
bli fö
konst
På så
ständ
evigt
kritik
missa
Ja
Sand
om a

feminism. Kravet på välfärdsreformer, synen på fattigdom och ekonomiskt beroende som viktiga faktorer i kvinnors underordning gör att den svenska kvinnokampen har varit intersektionell långt innan begreppet fanns.

Problemet med att anklaga andra kvinnor för radikalfeminism är att begreppet har blivit ett skällsord. I internetåldern betyder det snarast "rabiat manshatare" och är något som varje feminist måste ta avstånd från om hon inte vill diskvalificeras från debatten. Om det över huvudtaget ska bli fruktbart att använda begreppet måste vi hålla oss till en strikt teoretisk definition; radikalfeminismen ser kvinnoförtrycket som det huvudsakliga förtrycket. Det gör inte jag. Vad gäller "bevisen" för min påstådda radikalfeminism citerar Sandberg ett stycke där jag diskuterar radikalfeminismens politiska möjligheter. Hon citerar den inledande delen av stycket, där jag konstaterar att "radikalfeminismen har rätt i sin verklighetsbeskrivning" av prostitution. Men inte den andra, som spänner över en och en halv sida, där jag skriver att "den radikalfeministiska analysen ibland kan bli för statisk (...). Den upphör när den konstaterat vad män gör mot kvinnor. På så sätt blir verkligheten orörlig, beständig. Mäns våld mot kvinnor ter sig evigt." Detta stycke är i själva verket en kritik av radikalfeminismen, men detta missar Sandberg.

Jag är inte relativist, så mycket har Sandberg rätt i. Jag är fullt övertygad om att det går att förstå världen och

att det finns sanna och felaktiga tolkningar av den. Annars skulle politisk kamp vara helt omöjlig. Men detta synsätt är mer en konsekvens av min marxism än någon radikalfeminism, som Sandberg hävdar. Låt oss inte fastna i det trötta amerikanska tjetet om "sex wars" – skandinavisk kvinnokamp har en mycket rikare historia än så.

Kajsa Ekis Ekman

Skribent på DN och författare, sitter i redaktionen för tidningen *Brand*

Genmäle angående replik till recension av *Varat och varan*

Att sätta etiketten radikalfeminist på Ekman var på intet sätt min mening i recensionen av hennes *Varat och varan*. När jag skriver om radikalfeminismen som den pulserande feministiska ådran i boken handlar detta inte om huruvida Ekman betraktar sig själv som radikalfeminist eller ej. Beskrivningen syftar istället till att uttrycka vad jag betraktar som viktiga teoretiska strömningar i *Varat och Varan*. På något ställe kan det hända att jag varit otydlig med detta. Även om Ekman ibland visar på problem med radikalfeministiska idéer så uppfattar jag ändå genomgående att bokens argumentation är klart möjlig att sammankoppla med radikalfeministiska tanketraditioner. Inte minst gäller detta i diskussionerna om reproduktion och kropp.

Som jag betonar i recensionen är radikalfeminismen inte den enda teoretiska strömningen, kopplingen till marxismen finns där också tydligt. Men ifall Ekman är marxist och/eller radikalfeminist har jag inte försökt fastslå. Ekman menar att det knappast går att tala om radikalfeminism idag då det endast blivit ett skällsord, så uppfattar jag som genusvetare inte det hela. Radikalfeminismen bör istället betraktas som central för en feministisk genealogi, hur än näthatarna förhåller sig till begreppet radikalfeminist.

Jag håller helt med Ekman i hennes ifrågasättande av den slentrianmässiga importen av de amerikanska "Sexwars", och att det är viktigt att se till specifika omständigheter i den svenska kvinnokampen. Men enligt mig skulle hon kunnat betona detta tydligare i sin bok. Istället tycker jag att Ekman i viss mån själv bidrar till att fortsätta "Sexwars"-(liknande) diskussioner genom polemiken i *Varat och varan*. Det finns ett territorium mellan relativism och sanning med stort S.

Linn Sandberg,

Fil. dr, Post-doktor vid Tema Genus samt avdelningen för socialt arbete, Linköpings universitet

Från

Det fö
ges ge
i juni
auton
för ge
versit
Lisbe
Veten
Milln
versit
torn v
Uppf
auton
forsk
ändri
såg b
om v
www
F
inlet
som
i der
ning
näst
till e
om g
situa
dant